

1. Journals Marketing, "Marketing relationships concept" 2009.
2. Principles of Marketing Kotler F., M. Rostinter, 1996.
3. Weissman A. Marketing Strategy: 10 Steps to Success. Strategy Management: 5 factors of success. M. Intereksper, Economics, 2005.
4. "Marketing relationship in service" book, 2009.

Бұл мақалада қарым-қатынас маркетингінің түсінігі мен қолдану аясы, тәжірибе жүзінде клиент пен қызметкерлер арасында туындап отыратын қарама қайшылықтарды шешу жолдары қарастырылған.

В данной статье было рассмотрено понятие маркетинга отношения и его практическое использование. Автором были даны рекомендации по решению проблем клиента с сотрудниками компании.

Толға Сойгун

АГРОӨНЕРКӘСІПТІК КЕШЕНІН ДАҒДАРЫС КЕЗЕҢІНЕН ДАМУ ТУРАСЫНДА АЛЫП ШЫҒУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Мемлекет басшысының биылғы Жолдауында еліміздің агроөнеркәсіптік кешенін дамытуға ерекше назар аударылып, азық-түлік қауіпсіздігі мен экспортты диверсификациялауды қамтамасыз ету міндеттерін бір мезгілде шешу мүмкіндіктерін беретіндігі және агроөнеркәсіп кешенін (АӨК) дамыту барысында 2014 жылы кешеннің өнімділігін екі есе асырып, ішкі нарық отандық азық-түлік тауарларымен 80 пайызға қамтылуға, 2015 жылға қарай аграрлық саланың экспорттық әлеуеті 8 пайызға дейін ұлғаюы тиіс деп атап көрсетті [1]. Елбасы, агроөнеркәсіптік кешеннің дамуы арқасында біз бір мезгілде еліміз үшін аса маңызды екі міндетті – азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуді және экспортты әртараптандыруды шешеміз деп дамудың бағыт-бағдарын да айқындап берді. Елбасы атап көрсеткен бұл екі міндеттің ойдағыдай шешім табуы тек агроөнеркәсіптік кешен ғана емес, жалпы ел экономикасының дамуына ықпал етпек. Осы міндеттерді орындау, жұмысты жүйелі ұйымдастыру үшін еліміздің ауыл шаруашылығы саласындағы мемлекеттің қаржылай қолдауы мен іс-қимыл әрекеті негізгі үш бағыт бойынша топтастырылмақ.

Бірінші бағыт – азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету. Осы мақсатқа қол жеткізу үшін еліміздің ішкі азық-түлік рыногындағы жағдайды тұрақтандыру, осы арқылы сырттан келіп жататын импорттық өнімдерді отандық өнімдермен алмастыру ісіне көп көңіл бөлінбек. Бұл істе ең алдымен көктемгі егіс және күзгі жиын-терім секілді жылма жыл қайталанып отыратын саладағы аса маңызды ағымдағы жұмыстарды ұйымдастыру мен қаржыландыру ісін жүйелі түрде жолға қоюдың, бұл мәселелерде көлденең проблемалардың болмауының маңызы зор. Одан кейін ауыл шаруашылығы мен қайта өңдеу өндірісіне бағытталған инвестициялардың тиімді қызмет етуін қамтамасыз етуіміз қажет.

Екінші бағыт – экспортқа тауар шығаратын өндіріс түрлерін дамыту және экспортты әртараптандыру, яғни саланың болашақ экономикалық өсіміне серпін беретін алғышарттар мен негіздерді қалыптастыру. Бұл үшін инфрақұрылымдары заман талабына сай келетін мал бордақылау алаңдары мен мал соятын қасапханаларды салуымыз, биязы жүнді қой шаруашылығын, тауарлы балық шаруашылығын, олардың өнімдерін өңдеу өнеркәсіптерін, астықты тереңдетіп өңдеу ісін, соя, жүгері, жеміс-көкөніс өндірісін дамытуымыз, осы іске әсері күшті жобаларды қаржыландыру мәселесін шешіп, жүзеге асыруымыз қажет. Сонымен қатар, осы екінші бағыт бойынша әлеуеті әлі толық ашылып болмаған, яғни мүмкіндігі толық пайдаланылмай отырған салаларды, елдің ішкі қажеттілігін қанағаттандыра алмай отырған өндіріс түрлерін дамытудың да маңызы зор. Мәселен, біздің халқымыз ерте көктемде және қыс мезгілінде көкөністің бірқатар түрлері бойынша қамтамасыз етілу ісінде кемшіліктер көріп келеді. Осы олқылықтардың орнын толтыру үшін

оларды сырттан тасымалдауға мәжбүр боламыз. Ал негізінде осы мәселені еліміздің өз ішінде де шешуге болар еді. Ол үшін көкөніс өсіретін жылыжайлар мен сол өскен көкөністі сақтайтын қоймаларды көптеп салуымыз қажет. Сонымен қатар тамшылатып суару технологиясын қолдана отырып жеміс-көкөніс егістіктерінің тиімділігі мен өнімділігін арттыруға болады. Бұл міндет шешілгенде аталған өнімдер жөнінде еліміздің сыртқы факторларға тәуелдігі мейілінше азая түседі. Сондай-ақ ірі тауарлы-сүт фермаларын салу, ет бағытындағы құс фабрикаларын қайта жаңарту арқылы еліміздің ет пен сүтке деген сұранысын қамтамасыз етуге болады.

Үшінші бағыт – аралас және ілеспе өндіріс түрлерін дамыту. Ол үшін біз ауыл шаруашылығы мәшинелерін жасау, минералды тыңайтқыштар мен ветеринарлық дәрі-дәрмектер өндіру секілді салаларды дамытуымыз қажет. Сонымен қатар осы бағыт бойынша ауыл шаруашылығы техникасын жинап-құрастыру жөніндегі жаңа өндіріс түрлерін ұйымдастыру жоспарланып, жобаларды қаржыландыру көзделінуде. Сөйтіп, қазір біз еліміздің ауыл шаруашылығын дамыту, оның ішкі мүмкіндігін ашу үшін не істелуі қажеттігін мұқият түрде зерттеп, осы бағытта атқарылатын шараларды рет-ретімен жүйелеп отырмыз. Мұның өзі салаға мемлекет тарапынан бөлінетін қаржының тиімді жұмсалып, пайдалы болуына әсер етпек.

Аталған бағыттар бойынша Оңтүстік Қазақстан облысында жұмыстар қазірдің өзінде басталып, әртүрлі бағыттар бойынша бірнеше жобаны жүзеге асыру нақты қолға алынды. ОҚО 2010 жылы ауыл шаруашылығы дақылдарын тамшылатып суару әдісін, 20 000 гектарға, 2011 жылы 25 000 гектарға жеткізу жоспарланған [2]. Ауыл шаруашылығында инновация-лық тәжірибені енгізу мақсатында 2010 жылдан бастап сүтті мал шаруашылығында эмбрион-ды трансплантациялау әдісін, биогаз және органикалық тыңайтқыш шығаратын биореактор жасап оны кеңінен тарту, мақсарының жаңа сорттарын, мақтаның «М-4007», «Береке», «Мырзашөл 80» сияқты жаңа сорттарын шығару, асыл тұқымды шаруашылықтарды көбейту шараларын қолға алу жоспарлануда. Шаруашылықтағы процесстерді механизациялау деңгейін арттыру жөнінде біршама жұмыстар межеленіп отыр. Аймақ бойынша, 2010 -2014 жылдары қайта өңдеу саласында 14 ет өңдейтін, 33 сүт өңдейтін және 19 көкөніс өнімдерін қайта өңдейтін кәсіпорындар іске қосылмақ. Нәтижесінде, 2014 жылы облыс бойынша өндірілетін ет пен сүттің қайта өңдеу көлемінің 40 пайызы, ал көкөніс өнімдерінің үлесі 25 пайызды құрайтын болады.

Сондай-ақ, ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілер сатып алатын минералды тыңайтқыштардың құнын субсидиялау бағдарламасы әзірленіп, биылдан бастап іске асырыла бастады. Осы шаралардың негізгі мақсаты азық-түлік өнімдерін өндіру көлемін аймақ тұрғындары қажеттілігін толық қанағаттандыру деңгейіне жеткізу болып табылады.

Атап айтқанда, дәнді дақылдар егістігінде (күріш пен дәндік жүгеріден басқасы) осы технологияларды қолданатындарды ынталандыру мақсатында субсидия төлеудің өзі биылдан бастап сараланып жүргізілмек. Мәселен, дәнді дақылдар өндірісіне дәстүрлі технология бойынша жұмыс істейтіндерге төленетін субсидия көлемі гектарына 450 теңге деп белгіленсе, құрамында глифосаты бар гербицидтерді пайдалану арқылы ылғал ресурс сақтау технологиясын қолдаушыларға төленетін субсидия 900 теңгеге жетеді.

Сондай-ақ суды пайдалану жөніндегі ауылдық тұтыну кооперативтерін құру жұмысы одан әрі жалғасуда. Мұндай кооператив құру нәтижесінде суармалы жерлерді пайдаланып отырған шағын шаруашылықтарда суды үнемдеп пайдалану ісі жолға қойылатындығы тәжірибеде жақсы дәлелденген. Бұдан өзге, суармалы жерлерге жаңа технологиялық суару әдістерін қолдануға да ерекше көңіл бөлініп отыр. Мәселен, өткен жылмен салыстырғанда 2010 жылы аймақта тамшылатып суару әдісі қолданылатын суармалы жер аумағы 2,3 есеге көбейеді. Ел Үкіметі су тұтынушылардың өз өндірістеріне жаңа технологияларды енгізудегі ынтасын арттыру үшін 2007 жылдан бастап, (жаңбырлатып, тамшылатып) суару кезіндегі қызмет түрлерінің құнына дифференциалды субсидияны енгізді.

Ал енді осы технологияның пайдасына келетін болсақ, Оңтүстік Қазақстан облысы Сайрам ауданындағы “Принир-2004 РК” ЖШС-нің 180 гектар жеріне осыдан бес жыл бұрын

израилдік тамшылатып суару технологиясы енгізілді. Тамшылатып суарудың тиімділігі осы алқапта өсірілген қызанақ тұқымын жинау кезінде анық байқалған. Бұған дейін бораздамен суару кезінде гектарынан 350-400 центнер өнім алып жүрген шаруашылық жаңа технологияның арқасында әр гектардан 875 центнер өнім жинаған.

Ал, Түркістандағы “Тұран” шаруа қожалығы 2007 жылдан бастап, 200 гектар аумаққа ұңғыма арқылы шығарылған жер асты суын тамшылатып суару әдісін қолданған. Нәтижесінде әр гектар мақта алқабын суаруға 3200 текше метр су жұмсалса, әр гектардан алынатын мақта өнімділігі еселеп артып 43 центнерден айналған. Ал бұған дейін осы алқаптан терілген мақта өнімі гектарына 18 центнерден ғана айналып келген екен.

Ауыл шаруашылығы саласына салынатын қаржының қайтарым деңгейінің төмен болуына байланысты инвестициялық ресурстардың қазіргі кезге дейін іс жүзінде толығымен пайдаланылмай келген еді. Енді жағдайдың түбірінен өзгере бастағандығы сезілуде. Әлемде азық-түлікке деген сұраныстың артуы олардың бағасына да әсер етіп, агробизнестің тиімділігін арттыра түсуде.

Егер біз саланың бәсекелестік қабілетін арттыра, егістіктеріміздің, жайылымдықтарымыз бен шабындықтарымыздың экологиялық тазалығын сақтай отырып, өзіндік құны төмен, сапасы жоғары өнім алуға қол жеткізетін болсақ, Қазақстанның әлемдік еңбек бөлінісіндегі азық-түлік өндіруші және оны халықаралық рыноктарға шығарушы ел ретіндегі орны нығая түсетіндігі сөзсіз. Сондықтан мемлекет қазіргі дағдарыс салдарларына қарамастан нақ осы ауыл шаруашылығының әлеуетін ашу мәселесіне ерекше мән беріп, оны басымдықпен дамытуда. Дағдарыстан ширап шығатын, жаңа сапалық деңгейге көтерілуге ұмтылыс танытатын салалардың бірі осы ауыл шаруашылығы болуы тиіс.

Қазіргі кезде аймақта мақта-тоқыма кластерін дамыту бойынша жұмыстар жүргізіліп жатыр, бұл кластерді құру ішкі мақта нарығындағы ахуалды жақсартудың негізі болуы мүмкін. Оны құрудың негізгі мақсаты болып шитті мақтаны экспорттаудан жіп және дайын өнім өндіруге көшу белгіленген. Аймақтың тоқыма өндірісін дамыту шараларын мақта-мата кластеріне өтудің бастамасы деп қарастыруға болады.

Мақта талшығының сапасын бақылауды күшейту үшін тұқым мен шикізатты сертификаттайтын қуатты мемлекеттік лабораториялар жүйесін қалыптастыру керек.

Ауыл шаруашылық құрылымдардың өнім өндеуші, сатушы кәсіпорындармен экономикалық қарым-қатынастарының ауыл шаруашылық кооперативтер, ассоциациялар, агрофирмалар, холдингтер, қаржы-өнеркәсіп топтары сияқты формаларын дамытуға да көңіл бөлу керек.

Мақтаның әлемдік нарықтағы бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін отандық және халықаралық стандарттарды гармонизациялау және тарифтерді унификациялау бойынша шаралар қарастырылуы керек, бұл нарыққа қатысушыларға қосымша басымдықтар береді. Экспортты ынталандыру сыртқы нарық конъюнктурасын тиімді реттеуге, мақта өндірісінің табыстылығын, саланың инвестициялық тартымдылығын арттыруға, мемлекеттің валюталық резервтерін толықтыруға мүмкіндік береді.

Мақта тазалау зауыттарында шикізат пен дайын өнімнің сапасын тексеру зауыттың техникалық бақылау бөлімдеріне (ТББ) жүктелген. Шитті-мақтаның сапасына өндірістік бақылауды күшейту және зауыттардың ТББ жауапкершілігін арттыру үшін орталық мамандандырылған лабораториялар құрылған.

Орталық мамандандырылған лабораториялардың негізгі қызметі келесілердің дұрыстығын тексеру болып табылады:

- а) лабораториялардың өндірілген өнім сапасын бағалануын (мақта талшығы, линт, тұқым және талшықты қалдықтар);
- б) лабораториялық зерттеулердің қолданыстағы Мемлекеттік стандарттар мен инструкцияларға сәйкес жүргізілуін;
- в) лабораториялар қондырғылар мен өлшегіш құралдардың жұмысын.

Орталық лаборатория сапа көрсеткіштерінің зауыт сертификатына сай келуін тексереді: бақылаушы үлгілер бойынша талшықтың ұзындығы, қоспаларды, ақаулар сомасы мен ластануы.

Бірақ, соңғы кездері шетелдік сатып алушылар класстық бағалауға көп көңіл бөледі, оған келесілер кіреді: түсі және сарылығы бойынша класы, ластануы бойынша класы, штапельдік ұзындығы - дюйм және микронейрмен өлшенген - талшықтың қалыңдығын анықтау үшін.

Талшық – ұзындығы ең кемінде 29,2 мм, мақта талшығы түрі бойынша нормаға кіретін және 7-ші түріне жататын мақта талшығы.

Қазіргі уақытта Қазақстанда талшық бағасы - \$ 1100, ал линттің бағасы шамамен \$200.

Шитті мақта тоқыма өнеркәсібінің шикізаты болғандықтан, шығарылатын өнімнің сапасын жіп иіру үшін жарамдылығы тұрғысынан бағалау керек.

Бір гектар мақта өсірудің жалпы шығындары қазіргі кезде 86-88 мың теңгені құрайды, 2008 жылы орташа түсім әр гектардан 22 центнерді құрағанын ескерсек, 1 тонна шитті-мақта өндіру фермерге 40 мың теңгеге түседі деген сөз. Мақтаның сатып алу бағасы 60-70 мың теңге болған жағдайда рентабельділік деңгейі 40% өрең жетеді.

Мақта өсіретін 66 елдің ішінде, мақтаның түсімі рейтингі бойынша Қазақстан 15-ші орынды иеленеді. Оңтүстік Қазақстан облысының мақталықтарынан гектарынан 40-45 центнер өнім алған кездер болғанын ескерсек, бұл жағдайды қанағаттанарлық деуге болмайды.

Бұдан басқа, мақта қабылдау пункттері стандарттарды жиі бұзады. Шитті-мақтаны қабылдау кезінде мақта қабылдау пункттерінің лабораторияларында ылғалдық проценті, ластану, өнім сапасы, сорты, талшық типі анықталып, қабылданған шитті мақта сорттары бойынша бөлек жиналуы керек. Ақиқатта, бұл талаптар мүлде сақталмайды немесе жартылай сақталады. Нәтижесінде әр түрлі өндірушілер өткізген, көптеген параметрлері бойынша ерекшеленетін, мақтаның әр түрлі сорттары зауытта өңделгеннен кейін араласып кетеді. Ұзындығы әр түрлі талшықтар жіп иіру кезінде жиі үзіліп кете береді, яғни қалдықтардың көбеюіне және дайын өнімнің сапасының нашарлауына әкеліп соқтырады. Нәтижесінде бұл жағдай Қазақстандық мақта талшығының әлемдік нарықтағы бәсекелестік қабілетін төмендетеді. 2008 жылы 21 шілдеде қабылданған Қазақстан Республикасының № 298-3 «Мақта саласын дамыту туралы» Заңында бақылаушы органдардың міндеттері анық көрсетілген, соның ішінде мақта инспекциясын құру қажеттілігі, оған өткізілген өнім мен талшықтың сапасын тексеру міндеті жүктелген. Ең алдымен тұқым өсіру жүйесін мемлекеттік реттеуді енгізу керек және мақта тұқымының мемлекеттік ресурстарын қалыптастыру қажет. Осы мәселелерді оң шешу аймақтың агроөнеркәсіп кешенін дамытуға өз септігін тигізеді.

1. «Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу – қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. «ЕГЕМЕН ҚАЗАҚСТАН» №33-35 (25881) 30 ҚАҢТАР СЕНБІ, 2010 ЖЫЛ

2. «Елбасының Жолдауы – елдің ертеңге самғауы» . Облыс әкімі Асқар Мырзахметовтің облыс активі жиналысында жасаған баяндамасы. Оңтүстік Қазақстан – 4 ақпан 2010 жыл, № 16.

В статье рассматриваются проблемы и перспективы развития регионального агропромышленного комплекса на основе Послания Президента Казахстана.

In clause the problems and prospects of development of regional agriculture are considered on the basis of the Message of the President of Kazakhstan.